

OOSTVLAAMSCHE ZANTEN

MEDEDELINGEN VAN DE BOND DER OOSTVLAAMSE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Sekretariaat van de Bond :
M. Broeckhove,
Oscar De Gruyterstraat, 34, Gent.
Alle stortingen te doen op postrekening :
Gent.
969.46, Bond Oostvl. Folkloristen,

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Désiré De Wolfstr., 3, Aalst.
J. VERMEULEN & J. BOES.

Moord door Magie

In een vorige bijdrage⁽¹⁾ hebben wij reeds de nadruk gelegd op de universele verspreiding van het « envoûtement », één van de meest afschuwelijke praktijken van de zwarte magie, terwijl wij tevens aan de hand van teksten, ontleend aan vermaarde etnografen en volkskundigen, getracht hebben te bewijzen dat de universele verspreiding van deze geestesopvatting berust op een gemeenschappelijke, universele aanleg.

Laten wij thans dit onderwerp verder belichten, en wel voornamelijk aan de hand van enige niet-folkloristische werken, die nochtans voor uitdieping van het gegeven van belang kunnen zijn.

Wij wezen er in voorgaande bijdrage op, dat in onze tijd deze poging tot kwaadaardige betovering op afstand geenszins van 's werelds schouwtoneel verdwenen is. De letterkundigen weten dit best, en het zal dus niemand verwonderen, dat niet alleen vlamingen als Hendrik Conscience⁽²⁾, Timmermans en Thiry, het envoûtement in hun werk een rol lieten spelen, maar dat ook auteurs als Frezin, George en Maugham boeken onder de titel « L'Envoûté » in het licht zonden⁽³⁾.

(1) « Doden op Afstand », in « Oostvlaamsche Zanten », 29e jg, nr 4, Juli-Oogst 1954, blz. 107-111.

(2) Zie over de bij Conscience behandelde gevallen o.m. het kapittel « De kwade hand » in onze studie « Hendrik Conscience en het Volkstleven », Davidsfonds, Leuven, 1953, blz. 222-234.

(3) FREZIN, Julia : « L'Envoûté », roman, Bruxelles, Renaissance du Livre, 1928, 217 blz.
GEORGE, Nancy : « L'Envoûté », nouvelle inédite, Les Oeuvres Libres, Paris, Fayard, 1928, 16e.
MAUGHAM, William Somerset : « L'Envoûté », texte français de Mme E. R. Blanchet, Paris, Les Editions de France, 1928, 292 blz.

In 1937 verscheen bij de « Editions Occulta » te Parijs zelfs een boek, onder pseudoniem « Sabazius », waarin degenen die zich zo veilig mogelijk wilden ontmaken van hun echtgenote of van hun schoonmoeder, tegen schappelijke prijs konden leren hoe ze op afstand konden kwellen en doden⁽⁴⁾. Vermits de auteur blijkbaar oordeelde, dat zijn werk een vreselijke weerslag zou kunnen hebben op het landelijk sterftcijfer, voegde hij er evenwel ook de nodige remedies aan toe, om dergelijke betovering tekeer te gaan, zodat hij zonder gewetenswroeging het honorarium zou kunnen opstrijken.

Nochtans zou het van lichtzinnigheid getuigen, dit verschijnsel met een spotlach voorbij te gaan. Niet alleen wegens de verwoestingen die het aanricht in geest en gemoed van diegenen, die er zich op betrouwen, maar tevens om de niet te onderschatten plaats welke dit gebruik in het volksgeloof van alle landen en alle tijden heeft ingenomen.

Wij zegden reeds, dat deze magische handeling ook in het Nederlands betiteld wordt met de Franse benaming « envoûtement » (*). **Lotwerpen** ware misschien een goede Nederlandse uitdrukking hiervoor, indien dit woord geen verwarring zou scheppen met het raadplegen van orakels, hetgeen in het volksgeloof inderdaad wel eens met het **werpen** van sommige voorwerpen gepaard ging. Het Franse woord « envoûter » is afgeleid van het Latijn **in** (in) en **vultus** (aangezicht). De Engelse uitdrukkingen zijn : « to bewitch » en « to cast a spell upon ». Zelfs de Nederlandse zegswijze « Hij is van lotje getikt », waarvan Stoett in zijn « **Nederlandsche Spreekwoorden en Gezegden** »⁽⁵⁾ zegt : « Een afdoende verklaring is vooralsnog niet te geven », is naar onze mening afgeleid van deze praktijk der zwarte magie, hetgeen voldoende blijkt als men even nadenkt over de betekenis van deze zegswijze, nl. « hij is belazerd, bedonderd, hij doet dwaas ». Is het trouwens niet betekenisvol, dat men als variante (trouwens ook door Stoett aangehaald) horen kan : « hij is van nolletje geprikt »?

De opvatting, dat een gewenste gebeurtenis zich kan voordoen, op voorwaarde dat men bepaalde handelingen uitvoert die op deze gebeurtenis betrekking hebben, wordt tot de **imitatieve magie**

(4) SABAZIUS : « *Envoûtement et contre-envoûtement. Méthode pratique d'action et de protection selon les traditions kabbalistiques des Sciences magiques juive et arabe* », Paris, Editions Occulta, 1937, 80, 166 blz.

(*) In het Nederlands gebruikt men ook de benaming « invultatie » voor deze magische handeling (Nota der Redactie).

(5) Dr F. A. STOETT : « *Nederlandsche Spreekwoorden en Gezegden* ». Zutphen, W. J. Thieme & Cie, 1902, blz. 185-186.

gerekend(**). Dààruit vloeien talrijke envoûtementspraktijken voort, die men in alle tijden en bij alle volkeren terugvindt. Soms gelooft de primitieve mens, dat het onheil dat hij aldus zijn vijand kan berokkenen, groter zal zijn indien hij een voorwerp kan bemachtigen, dat met diens lichaam in aanraking is geweest. Ook zal hij alles in het werk stellen om hetzij een haar, hetzij een stukje vingernagel van zijn tegenstrever buit te maken, terwijl hij van zijn kant zorgvuldig zal verbranden of begraven al hetgeen een hem vijandig gezind persoon hiertoe van nut zou kunnen zijn⁽⁶⁾.

Men heeft reeds meermaals de mening vooropgezet, dat de Kunst zelf een magische oorsprong heeft. Reeds in 1864 verklaarden Lartet en Christy, dat « de troglodyten hun vrije tijd, tussen twee jachtpartijen in, benuttigden om de dierlijke vormen af te beelden, waarmee zij geregeld in aanraking kwamen ». Maar weldra bemerkte men bovendien, dat de voorgestelde dieren talrijke cirkeltjes vertoonden, die de wonden verzinnebeelden, toegebracht door speer of pijl. Men vergeleek dan die gravuren en schilderijen met gelijkaardige kunstwerken, in onze tijd voortgebracht door primitieve volkeren van Australië, Afrika en de Far-West. De prehistorici konkludeerden dat, zowel als de kunst van deze hedendaagse wilden een utilitaire basis heeft, hetzelfde mag gezegd worden over de merkwaardige fresco's van Altamira, Combanellos, Fonts-de-Gamme e.d., die beantwoordden aan een andere drijfveer dan louter artistieke scheppingsdrang. Het betreft eenvoudig een vorm van overdrachtsmagie. Voor de holbewoners hield de afbeelding innig verband met de levende wezens, dat het door geheimzinnige banden voorstelde. Het beeld kwetsen, was zoveel als het voorgestelde dier kwetsen. Aldus wou de vóórhistorische mens het wild — en welk wild! — envoûteren, alvorens op jacht te gaan. Denkelijk heeft de tovenaer van de stam vooreerst een beeld van het dier gemaakt, magische woorden uitgesproken en dan de jagers naderbij geroepen die, alvorens het dier in zijn domein te gaan opzoeken, zich met hun wapens op de afbeelding stortten⁽⁷⁾.

(**) Hier zou beter de benaming « prefiguratieve magie » passen. In de meeste aangehaalde gevallen wordt immers de behandeling of het natuurverschijnsel *voorafgebeeld*, met het doel de bovennatuurlijke machten tot nadoen op te wekken. De voorafbeelding of « prefiguratie » geeft wel is waar min of meer een nabootsing weer van de beoogde of gewenste handeling, maar haar doel is steeds op te wekken door voor te doen. Zie daarover het artikel van Prof. L. J. Gessler : *Folkloristische Terminologie : Over « imitatieve magie » of « rite d'imitation »* in *Volkskunde*, jg. 1946, blz. 112-116. (Nota der Redactie).

(6) MORELLE Paul : « *Histoire de la Sorcellerie* », collection « Triptyque », Richard-Masse, Editeurs, Paris, 1946, blz. 22.

(7) Morelle, op. cit., 29.

Een nauwkeurig onderzoek van talrijke wandschilderingen uit het palaeolithicum, op verscheidene plaatsen in Frankrijk en Spanje ontdekt, heeft ook de specialisten E. H. Breuil en H. Cartailhac ervan overtuigd, dat men hier met een betoveringsmiddel te doen had⁽⁸⁾.

Indien de methodes verschillen naar tijd en ruimte, het principe blijft ongewijzigd: iemands dood veroorzaken door bijzondere betoveringen, die van op afstand werkzaam zijn. Hiertoe verving men de te envoûteren persoon door zijn beeltenis.

In de Middeleeuwen deed men doorgaans het volgende: uit was vormde men een beeldje, dat een zekere gelijkenis vertoonde met het beoogde slachtoffer. Men kleepte het beeldje met stoffen, behoord hebbende aan het slachtoffer, en zo mogelijk vervaardigde men bovendien een primitief pruikje, met haren die het slachtoffer hadden toebehoord.

Het geklede en bij naam genoemde beeldje van het slachtoffer werd vervolgens in aanwezigheid van een peter en meter «gedoopt». De doopselolie werd aangevuld met asse van gezegende hosties. Vervolgens martelde men het popje, hetzij door de borst met een naald te doorsteken, hetzij door het bij het vuur te laten smelten. In het eerste geval moest het slachtoffer schielijk overlijden. In het tweede geval zou het een langzame, uitputtende dood sterven.

Er werden nochtans talrijke varianten omheen het hoofdprincipe gewezen. Aldus werd b.v. het wassen beeldje soms vervangen door een dier. Dit dier werd gekleed en gedoopt, en vervolgens geslachtofferd door middel van een magisch mes. Dikwijls rukte men het hart te voorschijn, om het in klederen te wikkelen die het slachtoffer hadden behoord, en er dan met spelden in te prikken.

Soms ook vergenoegde men er zich mee, het dier te begraven, en in dit geval viel de voorkeur doorgaans op een pad, die men voorafgaandelijk een heilige hostie had doen slikken⁽⁹⁾.

Waarom deze geraffineerde varianten? Ongetwijfeld om een maximaal sukses te waarborgen. De vindingsrijkheid van de mens kent geen grenzen, vooral niet wanneer het gaat om iemand onheil te brokken. Spreekt men trouwens niet over «verfijnde martelingen?»

(8) A. Marinus: «*De Folkloristische Causaliteit*», in «*De Brabantse Folklore*», XXe Deel, 1940-1948, blz. 206.

(9) Morelle, op. cit., 110-112.

In de Middeleeuwen volgden in Frankrijk de processen wegens envoûtement en vergiftiging elkaar in een snel tempo op. In 1315 werd zelfs de bisschop van Châlons, Pierre de Lantilly, beticht door middel van wassen popjes de dood van Filips de Schone en Lodewijk de Driftige te hebben betracht.

Door een treffende wending van de Gerechtigheid werd Enguerand de Marigny, een der aanstichters van het proces tegen Guichard, bisschop van Troyes, op zijn beurt beschuldigd een aanslag tegen het leven van de koning en diens kinderen te hebben beeraamd. Lodewijk X was toen Filips de Schone opgevolgd.

Enguerrand de Marigny had zich namelijk tijdens het vorige regime talrijke vijanden gemaakt, die besloten hadden zijn val te bewerkstelligen en hem diensvolgens betichtten zijn nieuwe soeverein te hebben geënvoûteerd. Het vonnis van deze laatste was genadeloos en de vroegere minister van Filips werd veroordeeld om gehangen te worden.

Het zou een indrukwekkende lijst vormen, indien we alle processen zouden opnoemen uit de 13e eeuw, waarbij envoûtementsmethoden in de beschuldigingsakten voorkomen, dikwijls ten nadele van de koning. De nationale archieven van Parijs behelzen o.m. lijvige dossiers over het proces tegen Robert d'Artois, die zich aan moorddadige envoûtementspraktijken tegenover de persoon van de koning zou hebben overgeleverd. Zelfs de bloedeigen zuster van de koning, gehuwd met de graaf d'Artois, had wassen afbeeldingen vervaardigd, om de val van de vorst te bewerkstelligen. d'Artois slaagde er evenwel in, naar Engeland te vluchten⁽¹⁰⁾.

Zulke praktijken, waaraan de etnografen de naam « nabootsende of besmettende magie » (magie imitative ou contagieuse) hebben gegeven, beantwoorden hetzij aan een eeuwige psychologische drijfveer : de **wraak**, ofwel aan een meer lofwaardige drang, opgewekt door het milieu waarin het individu leeft. Zo is in Australië de regen zo zeldzaam als hij in onze lage landen overvloedig is. Wenst daar de inlander, dat de regen zijn veld komt verfrissen? Hij neemt water in de mond en spuwt het naar elke richting, met samengeperst lippen. Andere primitieven nemen in zulk geval hun toevlucht tot een minder rudimentaire handelwijze. Zij beelden in het zand wolken uit, evenals de schuine lijnen van een regenval, in het vaste geloof dat deze imitatieve handelwijze volstaat om hun wens in vervulling te doen treden⁽¹¹⁾.

(10) *Idem*, 65-66.

(11) *Idem*, 23.

Wenden wij thans de blikken naar Afrika, waar o.m. in Ruanda-Urundi zulke praktijken door missionnarissen werden opgemerkt en beschreven. De lotwerpers van Ruanda heten **Abatezi** en worden tot de categorie der « beheksers » gerekend. In de meeste gevallen waren zij tovenaars, die aanvankelijk alleen de « witte magie » beoefenden, zich nadien tot de meer winstgevende « zwarte magie » lieten verleiden en van kwaad tot erger vielen.

De Abatezi werpen een boos lot op een persoon, zodanig dat deze door een kwaal gegrepen wordt. Dit boze lot (**intezi**) kan o.m. bestaan uit :

- de **irungi** : die over de behekste komt als een zware crisis van heimwee, zodat hij ziek wordt en langzaam verkwijnt;
- de **akishoyi**, waardoor het slachtoffer onweerstaanbaar naar het water gedreven wordt, waarin het tenslotte omkomt;
- de **isambyo**, die de behekste persoon met krankzinnigheid slaat.

Deze beheksing gebeurt op twee manieren;

1°) Door **aanraking** van het slachtoffer;

2°) Door **betovering op afstand door analogie**; waarbij de beheksers op een voorwerp, dat de persoon betreft die hij treffen wil, een handeling uitvoert welke zich terzelfdertijd op de zich ver weg bevindende persoon voltrekt. De beheksers uit Ruanda bedient zich veelal van de blaas van een of ander dier. Deze blaas, vooraf met lucht gevuld, wordt aan de zoldering van de hut opgehangen, waar zij slagen ontvangt die de beheksers aan zijn slachtoffer wil toedienen.

Het is immers een algemene overtuiging, dat de beheksers door deze verrichting de behekste zodanig in zijn macht heeft, dat hij op hem elke mishandeling kan teweegbrengen welke hij de blaas doet ondergaan. Snijdt hij b.v. het touw door, waarmee de blaas aan de zoldering bevestigd is, of doorsteekt hij ze met een mes of een lans, dan sterft de bedoelde persoon onmiddellijk. Geeft hij ze daarentegen slechts enige lichte slagen met een stok, dan zal de behekste er met stuiptrekkingen, gepaard met braken, van af komen.

Sommige heksenmeesters vervangen de blaas door twee stukjes hout die zij des nachts, onder het uitspreken van afschuwelijke verwensingen tegen de persoon die zij treffen willen, op een kruispunt van paden neerleggen. Na enige ogenblikken komt op die plaats de grond naar omhoog, wat een teken is dat de verwensingen doel getroffen hebben. De Batezi nemen dan hun mes en drijven het door de houtjes en meteen, naar zij menen, door het hart van hun slachtoffer.

Het doelmatigste middel evenwel, om op deze wijze iemand te doden, schijnt wel de beruchte dodendans te zijn, waarschijnlijk omdat de behekser en zijn helpers aldus zo klaar en duidelijk de dood van het slachtoffer uitbeelden, tijdens een griezelige plechtigheid, die de ganse nacht duurt⁽¹²⁾.

Zeer belangrijk voor het hier behandelde onderwerp zijn de desbetreffende mededelingen van Alexandra David-Neel, die vele jaren bij de lama's in Tibet verbleef en haar belevenissen met wetenschappelijke nauwkeurigheid en objectiviteit beschrijft.

Over de lama van Chörten Nyiama te Trangloun, die een **ngag-pa** (magiër) was — in tegenstelling tot de mystici of **gomtchen** — werd haar gezegd : « Hij kan hagel doen vallen of weerhouden, evenals de regen. Hij geneest of verwekt ziekte, zelfs van op afstand, bij mensen en dieren »⁽¹³⁾. En over een andere : « ... dat hij de lieden van op afstand kan doden »⁽¹⁴⁾. Over de wijze magiër Narota, uit de tiende eeuw, geboren te Cachemire, wordt verteld dat hij zich eens wou wreken op een radja. Narota nam zijn intrek in een afgelegen gebouw en trok een magische cirkel, met het doel de dood van de prins te verwezenlijken. Terwijl hij tot de noodzakelijke bezweringen overging, verscheen een fee of Dâkinî, die hem vroeg of hij bekwaam was de « geest » van de dode naar een gelukkige sfeer te leiden of hem te doen terugkeren naar het lichaam dat hij verlaten had, om dit te doen verrijzen? De magiër antwoordde, dat zijn kennis niet zover reikte en werd door de fee streng berispt, omdat men niets mag vernietigen, dat men niet in staat is weer op te bouwen⁽¹⁵⁾.

Ziehier dan, hoe in Tibet de **ngags-pas** handelen, om iemand hinder te berokkenen. Wij vertalen :

« Na een gedachtenconcentratie die vele maanden kan duren, neemt de magiër een mes en stort hierin de wil om een bepaald individu van het leven te beroven. Wanneer de ngags-pas meent, dat het werktuig zijn zending kan volbrengen, zal het binnen het bereik gebracht worden van de man die men wil doden, zodanig dat deze er onvermijdelijk gebruik zal willen van maken. Op dat ogenblik, aldus geloven de Tibetanen, zodra het contact tussen de man en het mes is ingetreden, begint dit laatste te bewegen, verwekt een onweerstaanbare beweging van de hand waarin het om-

(12) E. P. Gerard van Overschelde : « *Bij de Reuzen en Dwerfen van Ruanda* », Tielt, 1947, blz. 356-361.

(13) Alexandra DAVID NEEL : « *Mystiques et Magiciens du Thibet* », Paris, Librairie Plon, 1929, blz. 66.

(14) Op. cit., blz. 41.

(15) Idem, blz. 177.

klemd zit en doodt of kwetst de persoon waartegen het werd voorbereid. De kwetsuur schijnt aldus een natuurlijke oorzaak te hebben : onhandigheid ofwel zelfmoord.

« Men verzekert, dat het aldus bezielde wapen gevaarlijk wordt voor de tovenaar zelf, wanneer hij niet voldoende wetenschappelijke kennis en handigheid bezit, zodanig dat hijzelf er het slachtoffer kan van worden.

« Het is niet verwonderlijk, dat de tovenaar zelf door autosuggestie beïnvloed wordt tijdens de zeer langdurige riten, door deze praktisch gevegd, en dat er een ongeval uit voortvloeit. Sommige lama's hebben me verzekerd, dat men zich vergist wanneer men denkt dat dit mes bezielde wordt en de aangeduide man doodt. Het was integendeel deze laatste, beweerden zij, die de gedachtenbeïnvloeding ondergaat, verwekt door de riten van de tovenaar, en onbewust zelfmoord pleegt.

« Ofschoon de **ngags-pa**, zeggen zij, slechts betracht het mes te bezielen, zijn de gedachte aan het individu dat het slachtoffer van zijn rite moet worden, evenals het schouwspel van zijn dood, voortdurend in zijn geest aanwezig. Welnu, vermits dit slachtoffer een « ontvanger » kan zijn, geschikt om de psychische golven, door de tovenaar uitgezonden, op te vangen, terwijl het mes, dat van louter stoffelijke aard is, dit niet vermag, is het wel het slachtoffer zelf, dat de invloed van de **ngags-pa** ondergaat.

« Hieruit volgt dat, wanneer de man wiens dood gewenst wordt, zich in de nabijheid bevindt van het door de tovenaar toebereide mes, de suggestie in hem ontstaat, op onbewuste wijze tot uiting komt en hij er aan gehoorzaamt, door zichzelf een steek toe te brengen.

« Ik geef deze uiteenzetting, zoals ze mij gegeven werd.

« Bovendien menen de Tibetanen, dat, zonder een materieel middel te gebruiken, de bevoegde adepten van de occulte wetenschappen zelfs op afstand de idee van zelfmoord of gelijk welke andere idee kunnen « influisteren » bij mensen, dieren en zelfs bij demonen en geesten.

« Allen zijn het nochtans eens om te verklaren, dat zulke poging niet kan slagen tegen iemand die zelf de hoogst-mogelijke psychische vorming heeft nagestreefd, omdat hij in staat is de aard van de « golven » te begrijpen, van de tegen hem uitgezonden krachten, en die golven af te leiden, welke hij als gevaarlijk beschouwt »⁽¹⁶⁾.

(16) Idem, blz. 286-288.

In dit verband mogen de woorden worden aangehaald van Dr Alexis Carrel in zijn vermaard werk « L'Homme, cet Inconnu » : « Het staat vast, dat de gedachte zich rechtstreeks van de ene mens naar de andere kan mededelen, zelfs over een grote afstand. Het bestaan van helderziendheid en telepatie wordt door de meeste biologen en geneesheren ontkend. Dergelijke afwijzende houding mag deze geleerden evenwel niet kwalijk genomen worden, want zulke verschijnselen zijn van voorbijgaande aard en gebeuren niet naar willekeur. Ofschoon ze in alle landen en in alle tijden gemeld werden, heeft de wetenschap er zich afzijdig van gehouden. Toch toont ons de waarneming, dat ze een normale ofschoon zeldzame aktiviteit vormen van het menselijke wezen ».

Hoezeer het principe, dat ten grondslag ligt aan het envoûtement, nog voortleeft, bleek nog onlangs uit een modern gedicht van Wolfgang Weyrauch : « De Minuut van de Neger », in de Nederlandse bewerking van Marcel Polfliet⁽¹⁷⁾. Deze ballade vertelt de laatste minuut van de neger Joseph Billings, op weg naar de Olympiade. Over één minuut zal hij met het vliegtuig tegen de Mount Whitnay verpletterd worden. In die laatste minuut ziet hij o.m. zichzelf gekonfronteerd met zijn gedragslijnen ten overstaan van zijn echtgenote. Hij bekent :

« Ik was nog niet aan u verzadigd
ik wou ook vrij van u zijn,
ik wou u uit de verte doden,
mijn liefste Josephine. »

Zij antwoordt vergoelijkend :

« Ik werd ziek,
maar stierf niet ».

Billings zet nochtans zijn bekentenis voort :

« Ik schiep,
plukte uit spinrag een wijfje,
er net uitziend als gij,
alleen nog veel nietiger dan gij,
alleen nog veel nietiger dan gij,
mijn kangoeroekind,
veel dunner,
huichelachtiger.
Dan stak ik het wijfje aan,

.....

(17) Uitgave « De Galerij », Evere, 33, C. Permekelaan, 1954, 62 blz. — Citaat komt voor op blz. 25-26.

Het spinragwijfje schreeuwde, schreeuwde,
zoals gij eenmaal geschreeuwd hebt,
als u de ratelslang beet.

Het deed me leed,
wat ik gedaan had.

Ik drukte het vlammetje uit, uit,
dat begonnen was
het wijfje te verbranden.

Gij zijt ziek geworden,
doch gij zijt niet gestorven,
mijn liefste Josephine.»

Maar zij zegt nogmaals vergoelijkend :

« Mijn Joe,
u heb ik het lang vergeven,
toen reeds,
toen ik ziek werd,
de stank van verbrand spinweb rook. »

Hier staan wij dus tegenover een merkwaardige vorm van deze praktijken der zwarte magie : uit spinrag een popje vervaardigen, waarin men het symbool wil herkennen van een bepaald persoon, en dit popje dan verbranden. Door het feit dat hij de brand doofde vóór het popje volledig verteerd was, bleef de dood uit.

Zelfs in de zg. moderne « volkslektuur » komt het thema nog voor. Aldus werd onze aandacht gevestigd op het verhaal « De Jonas », verschenen in het humoristisch tijdschrift « De Lach »⁽¹⁸⁾. Het gegeven leunt enigszins aan bij Melvill's « Moby Dick ». Het is namelijk de met tal van magische omstandigheden bezwangerde strijd tussen Jethro, de flinke walvisvaarder, en Jonas, de « zwarte Walvis ». Jethro heeft met heel wat onkans te kampen, zodat 'de Kanakenbemanning meent dat hij het « boze oog » heeft, zodanig dat ze hem willen « doodbidden » :

.....

« Jethro werd spierwit. — U bedoelt?

« De stuurman knikte. — Ze zullen een lappen pop maken die « jou moet voorstellen, hun hokus-pokus zeggen en op een goede « dag kwijn je weg van de koorts ... »

* * *

In 1943 schreef Dr Ph. Encausse (zoon van de vermaarde Franse geleerde Papus) : « In onze tijd is de magie gelukkig minder verspreid dan het spiritisme, maar het zou verkeerd zijn te menen,

(18) Hal G. Everts : « De Jonas », in het weekblad « De Lach », 29, jg, nr 39, 23 Juli 1954, blz. 10-13.

dat thans de praktijken van de min of meer zwarte magie op het punt staan volledig te verdwijnen. Persoonlijk kunnen wij een feit aanhalen, dat ons van zeer nabij aanbelangt. Het betreft het envoûtement waarvan Papus enige dagen vóór zijn dood het voorwerp was en die twee nachtelijke séances in beslag nam.

« Nadien », aldus de auteur, « waren wij in de gelegenheid enige ernstige envoûtementsséances bij te wonen. Welnu, telkenmale waren wij zeer diep onder de indruk. De gedachte is een kracht waarvan men het belang niet mag onderschatten ...

« Het is vooral op de buiten, dat men heden nog de meeste personen aantreft, die magische praktijken voltrekken. Vooral de **zwarte magie** wordt door hen op prijs gesteld. Gelukkig zijn de meeste van haar adepten niet erg te vrezen. Des te beter voor deze ridders van het zwarte fluïdum en voor de personen waarmee ze een eitje te pellen hebben! Dit werd reeds door Papus beklemtoond in de loop van één zijner voordrachten : « Indien het envoûtement en soortgelijke praktijken steeds zo gemakkelijk om uitvoeren waren, en altijd zo gevolgrijk als sommigen beweren, zouden er geen schoonmoeders noch deurwaarders meer lopen onder de zon »⁽¹⁹⁾.

« Onze moderne magiërs of leerling-magiërs », aldus Dr Encausse, « zijn doorgaans primairen of lichtgelovigen (alhoewel niet altijd!) onder de invloed van jaloersheid, woede ofwel hoogmoed ». En ter illustratie van deze bewering citeert de auteur enige uittreksels van hem toegezonden brieven, waarvan hij de schrijftant eerbiedigt en die het adres en de handtekening droegen van de betrokkenen. Wij laten er hierna, in de oorspronkelijke schrijfwijze, drie volgen :

1. — « Je voudrais exécuter les pratiques magiques, surtout l'envoûtement de haine. Je voudrais jeter sur une personne le malheur (la mort) et, pour faire ça, il me faut des litanies, des imprécations et toutes sortes de recettes des grimoires. Voudriez-vous m'envoyer un volume dans lequel je trouverai toutes ces choses, vous me ferez grand plaisir ». (Brief van 1934).

2. — « Monsieur, vous aurait la bonté de m'envoyé le livre qui fait perdre les yeux au hête que sa ce fait pour jalousie. Monsieur, mes plus grands respect ». (1925)

3. — « N'auriez-vous pas un livre pouvant m'être utile pour la raison suivante : une personne qui me touche de près a été victime d'un véritable crime et ni la police privée et publique n'a pu décou-

(19) Dr Philippe ENCAUSSE : « *Sciences occultes et déséquilibre mental* », ouvrage couronné par l'Académie de Médecine, 2e Ed. revue et augmentée, « Bibliothèque Scientifique », Préface du Prof. P. M. Laignel-Lavastine. Payot, Paris, 106, Boulevard St-Germain, 1943, in-8°, blz. 205-207.

vrir le coupable. Je sais qu'en justice la science occulte n'est pas reconnue, mais enfin, s'il m'était possible de faire souffrir cet être sans aveu aussi cruellement qu'il a fait souffrir lui-même, j'en serais fort heureuse ». Aldus in 1926.

Verlenen wij thans het woord aan Dr Jules Regnault, die in een in 1937 gepubliceerde doktoraatsthesis uitvoerig verslag uitbrengt over een door hem behandeld geval van kwelling op afstand. Zie hier de feiten en omstandigheden⁽²⁰⁾ :

« Maria C..., 22 jaar oud, dienstbode, is het slachtoffer geworden van « toverij ». Wij ondervragen haar over haar familie en verleden, en vernemen het volgende :

Erfelijke voorgaanden : de ouders van Maria waren weinig ontwikkelde en zeer bijgelovige buitenlieden. De vader stotterde. Hij stierf aan een hartziekte. De moeder leeft nog en is goed gezond, geenszins zenuwachtig.

De zieke heeft langs vaders zijde een halfzuster, die leed aan rachitis en overleed ten gevolge van een « borstziekte » Zij had een broer en een zuster. De broer werd slachtoffer van een ongeval. De zuster is welvarend en is niet onderhevig aan zenuwcrisissen.

Persoonlijke voorgaanden : Maria C... heeft in haar jeugd roodvonk gehad, de enige ziekte die ze zich herinnert. Zij heeft nooit zenuwcrisissen gekend vóór ze « enkéraudée » (betoverd) was, maar ze weende doorgaans nogal gemakkelijk.

Ontwikkeling van het envoûtement en van de betovering :

Maria was in dienst bij een landbouwer te S..., bij Coutances. Zij werd opgevrijd door een jonge boer, B..., die doorging voor tovenaar. Zij beantwoordde evenwel de pogingen van deze jongeling slechts met een spotzieke lach.

Zekere dag had de tovenaar lust om enige appelen te plukken in de tuin van een buurvrouw. Om het muurtje te overschrijden dat de boomgaard omringde, moest hij zijn klompen uitdoen en beneden laten staan. Maria C. kwam langs die weg voorbij en vond er genoeg in, de klompen van haar aanbieder te gappen en te verbergen. Wanneer de tovenaar, maag en zakken met lekkere appelen gevuld, wou terugkeren, zag hij zich genoodzaakt blootsvoets over de rotsachtige wegel naar huis terug te keren. Hij smaakte deze grap van de jonge dienstmeid maar half, en wachtte haar af,

(20) Jules REGNAULT : « Sorcellerie — Ses rapports avec les Sciences biologiques » (Thèse pour le doctorat en médecine), Paris, Legrand, 1937, aangehaald bij Encausse, op. cit., blz. 247-250.

diezelfde avond, omstreeks negen uur, op de weg die zij moest volgen wanneer ze van het koemelken terugkeerde. Hij begon, met haar andermaal het hof te maken, maar vermits dit niet beter uitviel dan te voren, werd hij boos. Hij verweet Maria haar « lelijke streek » en verliet haar dan eensklaps met de bedreiging, dat hij zich zou wreken door een lot op haar te werpen.

Het meisje werd bevreesd, vermits B. werkelijk de faam van tovenaars bezat. Maar die angst werd tot paniek, toen zij enige minuten na dit voorval een grote zwarte hond vóór haar voeten de weg zag oversteken en verdwijnen. De ongelukkige dacht, dat deze hond een gemetamorfoseerd tovenaars was. Haar kan met melk in de steek latende, vluchtte zij naar de hoeve. Zodra zij daar toekwam werd zij door een zenuwcrisis overvallen, gepaard met stuip-trekkingen. Vervolgens stelde zij pogingen in het werk om « langs-heen de muur te klimmen en zich aan de balken vast te klemmen als een kat », aldus verklaarde ons een getuige.

Vervolgens maakte zij andermaal potsierlijke gebaren, waarna zij « zonder beweging bleef, als dood ».

Elkeen in het dorp dacht, dat de tovenaars op de zieke een lot geworpen had. Deze mening verbreidde zich nog meer, toen men merkte dat de crisissen van dag tot dag toenamen en dat de tovenaars, naar men zei, elke nacht de dienstmaagd kwam verkrachten.

De verschrikte familieleden van Maria besloten, een tovenaars uit een naburig dorp te raadplegen. Deze beloofde haar te zullen genezen. Hij zou het lot afwenden op degene die het geworpen had, maar dit zou erg moeilijk zijn, en hij stelde er zijn leven voor in gevaar. Hij vroeg, dat men hem zou bezorgen :

1° — een halve kg nieuwe steenkolen;

2° — een nieuwe aardbakken pot;

3° — een schapenhart;

4° — enige spijkers.

Zodra hij deze voorwerpen bezat, ontstak hij de kolen, plaatste er een treeft boven met ijzerkruid (verveine) en salie (sauge), en vervolgens zette hij de met water gevulde pot op het vuur. Zodra het water begon te koken, dreef hij zeven spijkers in het schapenhart en liet dan het hart koken.

Dank zij deze onttovering, moest Maria genezen en de boosaardige behekser zou « uitdrogen ».

Deze ceremonie werkte in op de verbeelding van de zieke, die zich maandenlang verlicht gevoelde. De suggestie was zo sterk,

dat Maria verklaarde haar « envoûteur » fel vermagerd teruggezien te hebben. Zij verwachtte er zich dus aan, hem langzaam te zien sterven.

Omstreeks die tijd verliet zij de hoeve en ging naar een naburig dorp.

Na verloop van enige maanden zag zij de tovenaar terug. Hij zag er evenwel flink en welvarend uit. Het tegengemiddeld was dus niet sterk genoeg geweest. Maar in dat geval was zij zelf niet volkomen verlost van het « lot » dat hij op haar had geworpen!

De zieke leefde gedurende enige dagen onder de obsessie van deze gedachte. Spoedig keerden de zenuwcrisissen terug, in zulke mate dat men haar een voorlopig verblijf in het gesticht voor geesteskranken van Saint-Lô moest opleggen. Gedurende verscheidene maanden werd zij daar voor hysterie verzorgd. « Nochtans menen wij », zegt de auteur, « dat in haar geval de suggestie een snellere genezing in de hand zou gewerkt hebben ».

Na verloop van tijd mocht de zieke het gesticht verlaten. Zij kreeg nog zenuwcrisissen op het ogenblik van haar maandstonden. Deze crisissen verdwenen evenwel toen zij zwanger werd, en keerden sindsdien niet meer terug.

* * *

Tot hier dan onze uiteenzetting over het envoûtement, de moord door magie.

Wij kunnen onze besluiten in twee zinnen samenvatten :

- Het principe bestaat sinds de vroegste tijden tot heden, zonder beperking van ras noch ruimte;
- Het beantwoordt aan een psychologische drijfveer en kan diensvolgens op psychologische wijze worden verklaard. De waargenomen lichamelijke en geestelijke gevolgen ervan behoren evenwel tot het domein van de geneeskunde.

A. VAN HAGELAND.

Beknopte Bibliographie.

- DECRESPE Marius . « *On peut Envoûter* », Paris, z. j.
- GARCON Maurice : « *La Magie noire de nos Jours* », in *Revue Métapsychique* », juillet-août, 1929.
- LEGRAND Teddy : « *Envoûteurs, guérisseurs et mages*, Editions de France, 1936.
- PAPUS : « *Peut-on envoûter?* » Etude historique, anecdotique et critique sur les plus récents travaux concernant l'envoûtement. Paris, Chamuel, 1893, 16°, 39 blz.

PAPUS : « *Pour combattre l'envoûtement* », Durville, 1925.

ROCHAS, Albert de : « *L'envoûtement* », Chacornac, 1904.

VAN DEN BOSCH G. : « *Note d'ethnologie religieuse : l'envoûtement et un rite d'initiation chez les Balendu* », in het ts. « *Anthropos* », 1928, XXIII, 692-695.

De Tentoonstelling « Gent Honderd jaar geleden »

Door de zorgen van « De Vrienden van het Oud-Begijnhof » v.z.w.d. werd er te Gent gedurende de Gentsche Feesten, zegge van 9 tot 25 Juli in de zalen van het « Hotel Van der Haeghen » in de Veldstraat een tentoonstelling gehouden met als thema « Gent honderd jaar geleden ». De merkwaardige meubelen, juwelen, snuisterijen, schilderwerken uit de tijd bijeengebracht waren een bezoek overwaard, zowel om hun documentaire waarde als om de kunstige manier waarop alles was geschikt. Vooral de eetzaal met de rijk gedresseerde tafel, de slaapkamer met typisch « zwarte meubelen » uit geveerd perenhout, het salon in de Wellingtonkamer, het rookzaaltje waren treffend als reconstructie. Daarnaast de meer louter-exhibitieve zalen, waaronder vooral de twee zalen met de enige reeks documentaire taferelen, komende vooral uit de verzamelingen R. Van Trappen en J. De Muynck, en de Chinese zaal, waar een rijke keus juwelen, opschikartikelen, waaiers en snuisterijen was in uitgestald, dienen te worden vermeld. De Folklore was niet vergeten, zij werd ondergebracht voor een deel in de « linnenkamer », verder in het Van Duysezaaltje en in de er naartoe leidende kleine gang. De voorwerpen stamden hier vooral uit de verzamelingen van het Folkloremuseum van Gent. Het kabinet stond onder de hoede van Prudens Van Duyse, de Gentse folklorist uit die periode. Zijn beeld smukte de kamer op.

Zeven platte vitrines waren respectievelijk gewijd aan 1) kinderspeelgoed, 2) pijpen en snuifdozen, 3) de eerste fotografieën of daguerréotypes, 4) de prijsboeken met hun romantische kleuromslagen en een serie druk-omlijste uitnodigingskaarten voor prijsuitdelingen, 5) een reeks opticazichten en uiterst-ingewikkelde naamkaartjes van de tijd, 6) een merkwaardige reeks bodekaarten van Dierentuin en Casino, de twee verdwenen burgerlijke « Society »-groeperingen, zowel als van rederijderskamers en zo meer en ten slotte 7) een toonkast met documentair drukwerk, huwelijksaankondigingen, trouwboekje, soldaten-livret en lotingsbriefje, doodsbrieven, doodsprentjes, enz. Twee andere hoge vitrines bevatten voorwerpen uit het verenigingsleven, vooral schuttersporselein en allerhande gebruiksvoorwerpen. In de corridor : een serie ingelijste romantische zichten van Gent. In de linnenkamer : naast Mariabeelden- en « apeels »-onder-stulp, uit ons Museum, trok een fraaie collectie kwikverzilverde glazen kandelaars, bollen en siervazen van Mevr. Vander Heyden-D'Hooge de aandacht.

Verder waren over de tentoonstelling nog een serie maatschappijvaandels, tuinbeelden, een arreslede en zo meer verspreid.

De Folklore heeft ook daar haar eer gekaveld.

R. V.

Huldebetoon Mr J. Vermeulen

Op Zondag, 19 juni 1955, greep te 11 u. in de voordrachtzaal van het Stadsarchief te Gent de huldiging plaats door de Bond der Oostvlaamse Folkloristen van Mr J. Vermeulen, ondervoorzitter van de Bond, tevens voorzitter van de Bestuurscommissie van het Folklore-museum te Gent, bij gelegenheid van zijn zestigste verjaardag.

Onder de talrijke aanwezigen bemerkten wij : Prof. Dr R. Foncke, ondervoorzitter van de Vlaamse afdeling der Nationale Commissie voor Folklore en afgevaardigde van de Kon. Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, Erevoorzitter Prof. Dr P. de Keyser, voorzitter van de Vereniging der Oostvlaamse Letterkundigen, dhr schepen J. Vander Stegen, afgevaardigde van het Stadsbestuur, de Provinciale adviseur voor Culturele en Sociale aangelegenheden Dr M. Grijpdonck, vertegenwoordiger van het Provinciaal Bestuur, dhr. Ere-inspecteur O. Van Hauwaert, erevoorzitter van het Willemsfonds, Mevrouw M. Rogge en dhrn. L. Aelterman en A. Cornelis, respectievelijk opperdekenin, opperdeken en opperbalkjuw der stad Gent.

Lieten zich verontschuldigen : Dhr Gouverneur der Provincie Oost-Vlaanderen, dhr. Burgemeester der stad Gent, dhr. schepen Prof. Dr A. Hacquaert, dhr. stadsarchivaris Dr Nowé, Mejuffer Dr El. Dhaenens, E. H. G. Celis, ondervoorzitter, E. Pater Petrus de Meyer, uit Ronse, Dr Frans Olbrechts, conservator van het Congo-museum te Tervuren, dhr. Hugo Tomme, algemeen sekretaris der Vereniging van Oostvlaamse Letterkundigen, Mevrouw J. Gobeaux-Thonet, hoofdbibliothekaris der Rijksuniversiteit te Luik, dhr P. Schroeder, folkloristisch adviseur, E. H. Pastoor Van den Broucke, E. H. Pastoor De Bruycker, Dr A. Evrard (Gent), dhr. Lic. R. Vander Linden, atheneumleraar te Zottegem, dhr. L. Defraye (Deerlijk), dhr. en Mevr. Giraldo (Zottegem).

Zonden telegrammen met gelukwensen : dhr. Debreyne, voorzitter, namens de Stedelijke Commissie van monumenten en stadsgezichten, dhr E. Boonen, voorzitter, namens de Vrienden van het Oud Begijnhof, de Evergemse afdeling van de V. T. B., de Vereniging der Katholieke Oostvl. schrijvers, en verder talrijke vrienden en kennissen van de gehuldigde.

Mejuffer A. Vermeulen, zuster van de gevierde, wa^s ook op de plechtigheid aanwezig.

Voorzitter F. van Es begroette uit naam van de Bond en van de Bestuurscommissie van het Museum de gevierde en drukte het genoegen van al de aanwezigen uit, omdat hun de gelegenheid geboden werd de sympathieke ondervoorzitter eens openbaar te kunnen zeggen welke grote genegenheid zij allen voor hem koesteren en tevens hem hun diepe erkentelijkheid te kunnen betuigen voor de ontelbare diensten, die hij aan de Bond, aan het Folkloremuseum, alsook aan de folklore in het algemeen heeft bewezen en nog bewijst. Na terloops te hebben aangemerkt dat gevierde geboren is in het teken van de Leeuw, nl. op 28 juli 1894, wat astrologisch veel van zijn karaktertrekken uitlegt, zei de Voorzitter verder :

« Maar U zijt ook een zoon van het « Soete Waesland ». Uw wieg stond immers in Moerbeke-Waas, het polderdorp met zijn verre horizonten, zijn uitgestrekte, vette weiden en bietenvelden, zijn vlakke vaarten, wielen en krekens, die stemmen tot mijmeren en dromen. Geen wonder dat in die streek van de waarlijk « stille natuur » Uw dichterziel zich gans ontvouwde, want dichter zijt U geboren en zijt U ook gebleven. Ik vind het maar jammer dat U nooit Uw geboortedorp met zijn vruchtbare polders hebt bezongen, de streek van « de roometers », zoals de XVIe eeuwse Brugse rederijker Edward de Dene in zijn « Langen Adieu » de Moerbekenaars noemde, van de latere « smeerkoeketers », omdat zij zo gaarne pannekoeken met vet gebakken verorberden, en van « de suikermannen », naar de grote suikerfabriek, die aan Moerbeke een algemene bekendheid heeft gegeven.

Uw eerste gelegenheidsgedicht hebt U aldaar geschreven, op nog geen zeventienjarige leeftijd. De titel ervan luidt : « Aan mijn zusje » en het eerste vers : « O kind, dat als een blomme bloeit ... ». Het is gedicht ter blijde gedachtenis der Eerste H. Communie van Anna Vermeulen, gedaan in de kerk van Moerbeke-Waas op 16 februari 1911, en werd getoetst door Willem van Kalmthout, uit Nijmegen. Later hebt U nog menig dergelijk gelegenheidsgedicht voor de eerste en de plechtige communie van nichten en ook van kinderen van vrienden geschreven, maar geen, meen ik, heeft een zo grote en blijvende betekenis gehad als het eerste. De band tussen de oudere broeder en de jongere zuster is met de jaren sterker en inniger geworden en hier past het wel in deze hulde Mejuffer A. Vermeulen te betrekken. om de, ik ging bijna zeggen : moederlijke zorg. waarmee ze haar broeder steunt, met raad en daad bijstaat in zijn dagelijkse bedrijvigheid en alle materiële besommeringen van hem verwijderd houdt. Dit hebben wij goed kunnen nagaan, toen vóór een drietal jaren een zware ziekte onze ondervoorzitter gedurende maanden aan zijn bed vastkluisterde en hem alle werkzaamheid door de geneesheren verboden werd. Een ware ziekenzuster is zij toen voor hem geweest en dank zij grotendeels haar zorgen is hij die pijnlijke kwaal te boven gekomen en heeft hij, tot ons aller vreugde, zijn talloze werkzaamheden kunnen hervatten. Daarom zijn wij folkloristen, U zeer dankbaar, Mejuffer Vermeulen, en als blijk van erkentelijkheid weze het ons toegelaten U deze bloemen aan te bieden. »

Dhr. Lic. M. Daem, jongste bestuurslid, overhandigde een prachtige bloemenruiker aan Mejuffer A. Vermeulen, die zeer ontroerd bedankte.

Daarna schetste de Voorzitter bondig de jeugd en de studenten-jaren van de gevierde, die gedwongen werd bij het uitbreken van de eerste wereldoorlog het vaderland te verlaten, maar met moed zijn te Leuven aangevangen universitaire studiën voortzette te Utrecht en te Oxford.⁽¹⁾ De rede van de Voorzitter luidde verder :

« Over het verre Erin, waar hij een tijdlang verbleef, schreef hij zijn eerste werk « Iersche zelfstandigheid. Wezen en strijd », verschenen in 1921 als n° 193 van de Verhandelingen van de Algemene Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding, en talrijke artikels in « Toerisme », het halfmaandelijks blad van de Vlaamse Toeristenbond (1929, 1930), in « Dietsche Warande en Belfort » (1922, 1929). Ik vraag eventjes Uw aandacht voor de titel van dit eerste werk : « Iersche zelfstandigheid. Wezen en strijd », omdat hij zo kenschetsend is voor de activiteit van de hoogstudent, die zich volop gedurende zijn universitaire studiejaren te Gent en te Leuven en zelfs nog enkele jaren nadien, zal wijden aan de taal- en nationaliteitsstrijd en aan de Groot-Nederlandse studentenbeweging. Wie de geschiedenis zal schrijven van deze beweging na de eerste wereldoorlog tot in de jaren '30, die leiden moest tot de volledige vervlaamsing der Gentse hogeschool, zal in de programmaboekjes van de Groot-Nederlandse studentencongressen van 1924 tot en met 1930 tal van bijdragen van Mr Vermeulen terugvinden, b.v. over de « Reeks der Groot-Nederlandse studentencongressen » over het « Diets studentenverbond », over het « Algemeen Vlaams Hoogstudentenverbond ». De Vlaamse taal- en culturele strijd, die hij voerde, wekte natuurlijk ook zijn belangstelling voor de taalstrijd en de taaltoestanden in andere landen, b.v. in Zuid-Tyrol, in Zwitserland, in Bretanje, op Malta zelfs, waarover hij talrijke artikels schreef in « Jong Dietschland », in « Ons Leven », waarvan hij in 1924-1925 hoofdredacteur was. Het kon niet anders, of hij moest een werk wijden aan « Albrecht Rodenbach, de wonderknape van Vlaanderen », dat uit twee delen bestaat : « 1) Rodenbach als jongstudent; 2) De eerste algemene studentenbond », en verscheen in 1930, alsook schreef hij een « Overzicht over de werkzaamheden van het Algemeen Vlaams Hoogstudentenverbond, A. V. H. V., 1919-1929 », dat te Leuven verscheen in 1929. Alhoewel deze strijd niet zonder kleerscheuren voor Mr Vermeulen is afgelopen, meen ik toch, dat hij als zestiger er nog dikwijls weemoedig aan denkt en misschien die jaren van rusteloze activiteit, maar ook van studentikoze uitgelatenheid als de gelukkigste van zijn leven beschouwt. En tussen de strijdvlagen in, schreef hij als verpozing gedichten, die nog onuitgegeven zijn : « Vlaamse Refreinen », « Akwarellen » en studentikoze en andere liederen die hij betitelde : « Driemaal Zeven ». In 1926 is onze ondervoorzitter gepromoveerd tot doctor in de Rechten te Leuven en zo werd Jozef Vermeulen, de Rodenbach zijner generatie, Mr J. Vermeulen, advocaat.

En toen begon de tweede fase van zijn bedrijvigheid : de politieke en de sociale beweging en eindelijk — en daartoe moest natuurlijk een intellectueel,

(1) Voor meer details zie het artikel van Prof. Dr P. de Keyser : « Serenade voor Jozef Vermeulen », in Oostvl. Zanten, n° 3-4, 30^e jg., blz. 61-63.

die zijn volk bemint, er met hart en ziel aan verbonden is en het door schrift en daad in zijn culturele opgang heeft vooruitgeholpen, gedreven worden — en eindelijk, zeg ik, de studie van de geschiedenis en van de folklore van dat volk en speciaal van de stad Gent, waar hij met zijn moeder en familie, een paar jaar na de eerste wereldoorlog, einde 1920, was komen wonen en die hij bovenal verkiest en liefheeft, en waar hij zo volledig ingeburgerd is, dat men hem als een geboren Gentenaar beschouwen mag.

Hij sloot zich aan bij onze bond in de jaren 1930-1931. In 1932 publiceerde hij zijn eerste bijdrage in ons tijdschrift, nl. over een folkloristisch rijmpje van Guido Gezelle, maar zijn eigenlijke medewerking, die een van de actiefste zou worden, niet alleen door het groot aantal belangwekkende bijdragen, die hij in « Oostvlaamsche Zanten » liet verschijnen, maar ook door het feit, dat hij sedert 1942 deel uitmaakt van de redactie en er belast werd met het zwaarste werk, nl. de onderhandelingen met de drukker en de eerste verbetering der proeven, begint van in het jaar 1937 en wel met een artikel over zijn geboortedorp: « Wangebeden en plaagriemen uit Moerbeke-Waas ». Ik ga hier niet de opsomming geven van al zijn folkloristische en heemkundige bijdragen in ons tijdschrift gepubliceerd, ongeveer 120, waarbij dan dienen toegevoegd die verschenen in talrijke verzameluitgaven, in programma's der Gentse gemeentefeesten, of uitgegeven bij gelegenheid van folkloristische optochten, en in allerlei andere tijdschriften. Voor meer inlichtingen verwijs ik naar zijn folkloristische bibliographie verschenen in het laatste dubbelnr van « Oostvlaamsche Zanten ».

De Voorzitter handelde daarna over de activiteit van Mr J. Vermeulen als voorzitter van de Bestuurscommissie van het Folklore-museum, over de diensten die hij als schepen van Handel, Nijverheid, Feestelijkheden en Toerisme van 1947 tot 1952 bewezen heeft aan de Gentse folklore, zoals het ontstaan van de Gentse reuzen en reuzedieren, de inrichting van folkloristische optochten, de benaming van de Toontje Verstuyft-prijs voor de mooiste vollegrondplanten op de wekelijkse bloemenmarkt op de Kouter tentoongesteld, het aanwenden van het folkloremotief in de stedelijke toeristische propaganda, en eindigde met een beknopt overzicht van zijn folkloristisch, heemkundig en letterkundig werk, dit laatste nog grotendeels onuitgegeven en waarvan een keur verschenen is in nr 3-4, 30^e jg., der Oostvl. Zanten.⁽²⁾ Het slot van de rede van de Voorzitter luidde als volgt :

« Voor dit alles verdient U, Mr J. Vermeulen, de dank en de erkentelijkheid van alle folkloristen, inzonderheid der Oostvlaamse. Uw zestigste verjaardag was ons een gelegenheid om U niet enkel te vieren, maar U ook openbaar te betuigen hoe sympathiek U ons zijt en welke grote genegenheid wij allen koesteren voor U. Als blijk daarvan bieden wij U dit luxe-exemplaar

(2) Voor meer details zie de bijdrage van F. van Es : « Mr J. Vermeulen als heemkundige en folklorist. Zijn folkloristische bibliografie » in Oostvl. Zanten, nr 3-4, 30^e jg. blz. 64-77.

aan van de Keur Uwer «Gentse Rijmen», met een hulde-opdracht getekend en geïllustreerd door de fijne artiest die dhr J. Boes, zoon van onze conservator, is en die wij hier hartelijk feliciteren en dank zeggen.

Deze opdracht luidt : *Bond der Oostvlaamse Folkloristen. Bij gelegenheid van zijn zestigste verjaardag wordt dit hulde-exemplaar, uit vriendschap en waardering, aangeboden aan de Heer Meester Jozef Vermeulen, Voorzitter van de Beheercommissie van het Folklore-museum te Gent, ondervoorzitter van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen, opsteller van Oostvlaamsche Zanten* (volgen de handtekeningen).

Lang leve onze ondervoorzitter Mr J. Vermeulen! »

Als volgende spreker trad Prof. Dr Foncke, ondervoorzitter van de Vlaamse afdeling der Nationale Commissie voor Folklore op. Hij sprak als volgt :

Zeer Geachte Mr VERMEULEN,

Mijn medeleden van de Nationale Commissie voor Folklore hebben, toen ons het nieuws gewerd dat men U hier op heden in vriendenkring zou viëren om de intrede in Uw zestigste jaar, mij nadrukkelijk opdracht gegeven mede uit hun naam deze enkele woorden ten gehore te brengen in het huldekoor, dat hier wordt aangeheven om Uw welbesteed, naarstig en schoon leven. Gij hebt het immers welbewust en geheel en gans in de dienst gesteld van Uw evenmens... van Uw stad... van Uw Vlaamse volk en van de wetenschap van de Volkskunde.

De leden van onze Nationale Commissie voor Folklore hebben mij er geen tweede maal moeten om verzoeken; ik heb me niet laten pramen, wel integendeel!, U, op deze plechtigheid even toe te spreken. Immers, gelijk de meesten van hen, heb ook ik het voorrecht sinds ettelijke jaren reeds in aanraking en goede kennis te zijn gekomen met de alom gewaardeerde persoonlijkheid, die Gij zijt, en er omgang mee te mogen hebben, vrank en innemend in alle omstandigheden zoals Uw oogopslag al is.

Zou in ons midden Uw naam niet dikwijls weerklinken? Wij zijn toch op de hoogte van Uw breeduitslaande bedrijvigheid op het gebied van de Vlaamse volkskundige wetenschap, wier opgang ons met vreugde vervult.

Onloochenbaar mag men Uw stede Gent vernoemen onder de gemeenten in Vlaanderen, ja in België, waar de folkloriebeweging — niet het laatst dank zij Uw « Bond van Oostvlaamse Folkloristen » en zijn steeds interessant orgaan « Oostvlaamsche Zanten » — een deugdelijke bloei bereikt. Daartoe hebt Gij, Mr Vermeulen, machtig het Uwe bijgedragen.

Want een kwarteeuws lang reeds staat Gij in de voorste gelederen van die Bond en zelfs als ondervoorzitter wedijvert Gij in toewijding voor hem met zijn onvermoeibare voorzitter, de heer Fernand van Es, met zijn erevoorzitter, prof. dr Paul De Keyser en de overige bestuursleden. Sinds jaar en dag slaan wij U gade in Uw functie van mederedacteur van zijn periodische publikatie. Ieder van ons weet genoeg, meestal uit eigen ervaring, dat het lidmaatschap

van de opstelraad van een degelijk tijdschrift allesbehalve een lachspel is, integendeel verre van gemakkelijk en zeker tijdrovend uitvalt. Desniettemin hebt Gij niet het minste bezwaar doen gelden, toen op U nog een beroep werd gedaan om te komen zetelen in de beheerscommissie van het Stedelijk Folklore-Museum en zelfs het voorzitterschap ervan waar te nemen. Die leiderspost hebt Gij van in den beginne uitgeoefend met volle overgave en doordrijvendheid, met gespitse aandacht voor de opsporing van folkloristische voorwerpen allerhande, die Gij gewoonlijk ten gevolge van Uw taktvolle overredingskracht in de leerrijke verzamelingen van het Museum wist onder te brengen. Geen wonder dan dat men Uw folkloremuseum vermeldt, wanneer bij name de beste instellingen van die aard over geheel het land worden opgesomd. Aan zijn te prijzen inrichting en aan zijn voortdurende verrijking hebt Gij, geachte Heer Vermeulen, een belangrijk aandeel, wij weten het allen!

Wij leven in een land, waar kulturele inspanningen, om behoorlijk te slagen, moeten kunnen rekenen op de tegemoetkomende en aansporende houding van de officiële instanties. Diensvolgens achtten wij ons overgelukkig, toen Gij na de voorlaatste gemeentelijke verkiezingen met een schepenambt van de stad Gent werd vereerd. Hoeft gezegd dat deze administratieve taak nog meer uw werkkraft in beslag nam? Maar daarom vervreemde ze niet van de Folklore! Integendeel! Men is U toen geredelijk «de Schepen van de Folklore» gaan heten. Wij houden het voor een ere naam, Mr Vermeulen, en naar onze opvatting wel de schoonste, waarmee men u kon huldigen.

Op doorslaande wijze hebt Gij in de bestuurlijke middens van de Gentse stede verhoogde belangstelling gaande gemaakt voor de waardige uitingen van het volksleven en hun stipte bestudering.

Aldus hebt Gij de algemene en liefdevolle aandacht gewekt voor de Gentse Reuzen, zodat de huidige twaalf reuzen en de vier reuzedieren, waarop Uw stadgenoten thans weer prat mogen gaan, allereerst aan Uw onverdroten bemoeiingen hun ontstaan hebben te danken: een wetenschappelijke verhandeling over onze populaire Vlaamse Reuskens, gelijk die van de hand van Dr Cyriel De Baere, van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde, zal aldus bij een eventuele herdruk weer meer plaats moeten inruimen aan de reuzenfiguren van Gent. Trouwens uit Uw studie over de Reuzen, die steunt op een enquête, door U in 1951 aan de orde van de dag gesteld, zal de geleerde schrijver voordeel kunnen halen. Anderzijds hebt Gij er voor gezorgd dat de stedelijke propaganda-folder ten behoeve van toeristisch Gent o.m. ook de sagen, die gehecht zijn aan de Schelde-en-Leiestad, onder zijn licht haalde.

Men heeft met woorden, die wij geheel bijvallen, gezegd en herhaald dat het schrijven en dichten U in het bloed zit... Wie zou het betwijfelen, wanneer kan nagegaan worden aan hoevele bladen en tijdschriften Gij van in de jaren van Uw jeugd en ononderbroken Uw steeds graag tegemoetgeziene medewerking hebt gegund? Maar wij, volkskundigen, onderstrepen dan met nadruk dat de Folklore U nog dieper in het bloed zit.

Zouden wij dit nader moeten bewijzen? Immers waar Gij naar de literaire veder grijpt, daar schenkt Gij met voorliefde een kunstige vertolking en gesmukte vorm aan sagen en legenden, gebruiken van de groten en ge-

noegens van de kleinen o.m. Dus drukt de Folklore onuitwisbaar haar stempel op de verzen, waarmee Gij de Vlaamse woordkunst wenst te verrijken. In Uw « Gentse Rijmen » vindt men daarbij keer op keer de echo van het volksvers en het volkslied, de eeuwige bron van de echte poëzie, waarbij Gij als dichter gewillig te rade gaat.

Diensvolgens veroorloven wij ons, geachte Mr Vermeulen, vol te houden, dat men U allereerst en boven alles als een van de onzen, als folklorist dient voor te stellen.

Als folklorist hebt Gij om te beginnen Uw blik gewet en Uw oor gescherpt voor wat te zien en te horen was op de eigen Gentse bodem. Gij **deedt hierin onze** vooraanstaandste volkskundigen in België na! Maar — andermaal gelijk de allerbesten van onze voorgangers — hebt Gij Uw oog eveneens laten bespeuren over de muren van Uw stede heen, over haar omgeving en over het verdere Vlaamse land en tot naar de vreemde toe: ten bewijze onder vele Uw opstel in « Toerisme anno 1931 » over « De Iselberg bij Innsbruck. Een nationale bedevaartplaats voor de Tirolers »; zelfs op verre reis en op ontspanningstocht kon de Folklore U niet met rust laten...

Hoe hebt Gij haar trouw gediend al vele jaren met een rijke reeks overzichten, studies en zelfs leerrijke besprekingen van boekwerken over het vak! Wanneer wij ons slechts beperken tot Uw medewerking aan « Oostvlaamse Zanten », kan men het met vlugge oogopslag opmaken uit de zo verdienstelijke inhoudstafel op de vijf-en-twintig eerste jaargangen van het tijdschrift, die voorzitter F. van Es met zijn bewonderenswaardig monnikengeduld tot groot gerief van eenieder vaardig bracht. Van in de 7^e jaargang traadt Gij als medewerker op en sedert de 12^e nagenoeg zonder verpozen; zodat daarin op Uw naam niet minder dan 57 bijdragen staan vermeld. Nadien en tot op heden legdet Gij een gelijke bedrijvigheid ten voordele van « Oostvlaamse Zanten » aan de dag, waarmede wij U even overtuigd gelukwensen als benijden.

Het is de moeite waard heel zeker de titels van Uw inzendingen te overlopen. Dan treft ons de verscheidenheid van de onderwerpen uit het gebied van de Volkskunde, die Gij hebt behandeld. Natuurlijk hield de reuzenstudie Uw aandacht vast, gelijk de wedergeboorte van de historische heldenfiguur van Jacob van Artevelde in de Vlaamse volksziel en misschien nog meer de volksdevotie in Vlaanderen, waarvan Gij een beslagen kenner zijt. Edoch daarnaast verdiept Gij U in de eigenaardigheden van de volkstaal, in volksen kinderrijmpjes, in raadsels en weerspreuken, in volksgeneeskunde en bijgeloof, in oorlogsfolklore en dies meer.

Uw kennis van dit alles brengt Gij steeds uitgediept en afgewerkt volgens strenge wetenschappelijke eisen te berde; in frisse, duidelijke taal, die op zichzelf ook een hulde aan Uw aangebeden moederspraak insluit. Wat Gij op het papier vastlegt is altoos de uitkomst van nauwgezet onderzoek en het is telkens ook van aard om anderen tot voortgezet onderzoek aan te sporen.

Wanneer wij dit alles graag onderstrepen, geachte Mr Vermeulen, hebben wij lang niet alle goede hoedanigheden van Uw folkloristische prestaties aangehaald. Wie zal het dan verwonderen dat wij, Uw vakgenoten, er de meeste waardering voor over hebben?

Schoon hebt Gij Uw bestaan geleid, eer Gij « zon in de rug » krijgt. De leden van de Nationale Commissie voor Folklore weten het en danken U

welgemeend om het vele, dat Gij voor de uitbouw van de Volkskunde hier in Vlaanderen hebt bewerkstelligd. Zij twijfelen er niet aan dat in Uw geval het verleden zal borg staan voor de toekomst : zij zien U nog lange jaren als een navolingswaardige arbeider in de gaarde van de Folklore in de weer. Dat die mogelijkheid U worde verleend is onze vurige wens...

Herhalen wij intussen nogmaals en luide onze genegen huldeblijk aan de taaie werker, die Gij waart en zijt, geachte Mr Vermeulen, dan bidden wij te dezer gelegenheid ook om oorlof onze felicitaties aan te bieden aan Uw voortreffelijke zuster, mejuffer Vermeulen, van wie overal in den lande bekend is hoe zeer zij door haar nimmer versagende zorg U toestaat aan Uw werklust en werkkraft de vrije teugel te laten. Wij danken haar zeer eerbiedig en huldigen haar samen met U op deze hoogdag voor ons, omdat wij het saluut mochten brengen, dat opwelt uit het diepste van ons gemoed.

Nog vele gelukkige jaren, waarde Mr Vermeulen!

Na deze fel toegejuichte rede las erevoorzitter Prof. Dr P. de Keyser uit naam van de Vereniging van Oostvlaamse Letterkundigen volgend adres voor :

Namens alle bestuursleden en de 75 leden-auteurs der Vereniging van Oostvlaamse Letterkundigen sluiten wij ons hartelijk aan bij de hulde, die heden door de Bond der Oostvlaamse Folkloristen aan Mr Jozef Vermeulen wordt gebracht.

Onze hulde is des te welgemeender, daar de heer Vermeulen, die op de jongste Algemene Vergadering der Vereniging van Oostvlaamse Letterkundigen, tot Ondervoorzitter werd gekozen, sindsdien voortdurend op de bres heeft gestaan om de belangen der Oostvlaamse auteurs te behartigen.

Ons derhalve van harte aansluitend bij het verdienstelijke initiatief van de Bond der Oostvlaamse Folkloristen, hebben wij tevens het genoegen aan te kondigen, dat door de Vereniging van Oostvlaamse Letterkundigen en door het Redactiecomité van het Jaarboek in de tweede « Letterkundige Almanak der Oostvlaamse Letterkundigen. » een speciale studie aan het literaire werk van de jubilaris zal worden gewijd.

Nogmaals, Ondervoorzitter Vermeulen, onze hulde en onze dank voor de steun, die U niet nalaat aan de letteren in Oost-Vlaanderen te verlenen, en « ad multos annos ».

Als vriend van de gevierde sprak dhr. Ere-inspecteur O. Van Hauwaert de volgende rede uit :

Heer Voorzitter, Gij hebt advocaat VERMEULEN ten voeten uit geschilderd. Wat hij op folkloristisch gebied volbracht, vormt een lange reeks studies, die eerbied en ontzag afdwingen. De vraag kan gesteld worden of het mogelijk is iets te voegen bij de aangehaalde lijst van de merkwaardige prestaties. De persoonlijkheid van Meester Vermeulen is echter zo veelzijdig, dat nog facetten te ontdekken zijn, die we aan het vonken kunnen brengen, indien ze doorgloed worden met de warmte van onze genegenheid en waardering. Ik ben geen folklorist en betreed dus niet het terrein waarop deze Oostvlaamse Bond zoveel degelijk werk verricht. Ik breng de heer Vermeulen eenvoudig als oud-Collega in de Gemeenteraad en als vriend

— ik meen mij toch aldus te mogen noemen — de hulde, die hij verdient. Dertien jaar heb ik hem in het Stadhuis van heel dichtbij kunnen volgen. Hij was het zwijgzaamst, het geduldigst, het aandachtigst luisterend lid van de raad. Alleen op gepaste ogenblikken maakte hij op- of aanmerkingen, die hij nodig achtte, of lichtte hij, steeds beknopt en zakelijk, de vraagstukken toe, die zijn belangstelling wekten. Als Schepen onderscheidde hij zich door een nauwgezette vervulling van de hem talrijk opgelegde taken. Ik stip alleen aan : de verbeteringen, die hij in de regeling der markten bracht, de aanvang van de modernisering van het Slachthuis en het Oude-Vrouwengesticht, en, in het opmaken van de programma's van de Gemeentelijke Feestelijkheden, de drang om het artistiek karakter er van te verhogen. Het toppunt van zijn doeltreffende bedrijvigheid bereikte hij door de overwinning, die hij behaalde in de strijd gevoerd om de deerlijk verminkte straatbenamingen te vervangen door hun oorspronkelijke, typische, historische bewoordingen. Vijftien jaar geleden besloot de Gemeenteraad de eentaligheid in de benamingen der straten in te voeren. Een commissie, bestaande uit de heer Vermeulen, wijlen de heer De Smedt en mij, onder het voorzitterschap van de algemeen geachte Burgemeester, de heer Vander Stegen, zou advies uitbrengen. Ze achtte het noodzakelijk vooraf te zorgen voor de juiste Nederlandse spelling van de straatnamen. De heer Vermeulen stelde daarna voor eveneens de verkeerde aanwijzingen, voorkomende op tal van borden door behoorlijke aanduidingen te vervangen. Hij achtte het ook nodig dat de vele «dubbels», die het Postbeheer zoveel moeilijkheden berokkenen, de plaats zouden ruimen voor nieuwe passende namen. De heer burgemeester, verschrikt door die radikale terechtwijzingen, sloeg de armen in de lucht. De bevolking zal in opstand treden, vreesde hij. Hij noemde het voorstel «een revolutie». De heer Vermeulen antwoordde kalm, maar vastberaden : «geen revolutie, heer Burgemeester, maar een evolutie ten goede van de Vlaamse volkswaardigheid.»

De twee medeleden steunden kranig die zienswijze. De Burgemeester, in zijn bezorgdheid, niet alleen om het degelijk beleid van de Stad, maar tevens om het hooghouden van haar goede faam, sloot zich bij het ontwerp aan, nadat de heer Vermeulen hem enige typische voorbeelden van de gepleegde schending voorgelegd had. In het Schepencollege werd 'de wijziging geredelijk in 1940 aangenomen. Advokaat Vermeulen had het bewerkt, dat Gent de enige stad in België is, die in dat opzicht de eerbied voor het verleden ten volle laat blijken. Hij verhoogde die verdienste nog door de geschiedenis van de oude straten op te sporen en ze stevig vast te leggen. Zijn naam en zijn werk dienen in de annalen der stad met erkentelijkheid vermeld te worden. Hij mocht, gelukkig, al wat hij ondernam in de gunstigste omstandigheden ten uitvoer brengen, dank zij mejuffer Vermeulen, die voorbeeldig alle bezorgdheden van hem wist te weren, zodat hij in een rustige atmosfeer het werk kon verrichten, dat hij zich tot doel stelde tot nut van het algemeen en ter bevordering van de wetenschap. Moget gij, Heer Advokaat, nog vele jaren die voordelen genieten en uw culturele arbeid voort met de beste uitslagen bekronen!

Het verheugt mij dat ik die mededeling mocht doen met zijn zestigste verjaring; ik besluit met de wens : crescat, gloriat, floreat, eenvoudig samengevat in de kreet : proficiat!

Na deze prachtige improvisatie, dankte Mr J. Vermeulen zeer ontroerd.

Mijnheer de Voorzitter,
Dames en Heren,

Als men veilig de, naar het schijnt, vieringswaardige leeftijd van zestig jaar heeft bereikt, wat ik, God zij dank, dus blijk volbracht te hebben, dan is, ook bij de meest optimistisch aangelegde naturen, het potentieel der illusies ver opgebruikt; maar toch, neem nu eens aan dat door gelijk welke samenloop van omstandigheden ik nog voor de noodwendigheid zou worden gesteld een leuze voor een wapen te kiezen, dan zou ik thans zeer goed weten wat in dat geval voor mij een passend devies zou zijn, namelijk « *Cuin grano salis* »!

Mijnheer de Voorzitter, u hebt daar zo net, uit naam van Bestuur en Bond, zoveel schone dingen over mij gezegd, dat ik er niet alleen ontroerd, maar zelfs beduusd bij sta. Maar gij hebt dat allemaal zo appetijtelijk opgedist, dat ik aarzel u te vragen er dat greintje zout te mogen aan toevoegen. Ik geloof nochtans dat het nodig is. Eens dat geschied, laat mij toe u uit ganser harte mijn diepste dank te betuigen. U hebt mij willen huldigen niet om mijn zestig jaar, want daar is weinig verdienste aan, maar hebt ter gelegenheid van het overschrijden van die etappe in onze levensreis een openbare blijk willen geven van uw waardering en uw vriendschap. Daar ben ik ten zeerste gevoelig aan. Ik heb die vriendschap trouwens reeds de kwarteeuw ongeveer, dat ik met de Bond mocht medeleven, samenwerken, gedurig ondervonden. Ik weet dat wat u hebt gezegd de verklanking is van wat, zoals Vondel zei: « op des harten grond lei ». Ik ontveins het u niet, dat verheugt me ten zeerste en het doet me ongemeen gevoelen.

Niet minder dank ik u, en heus meer dan ik zeggen kan, omdat ge mijn zuster in die hulde hebt willen betrekken. Of die het verdiend heeft om de begrijpende steun, die ik steeds van haar mocht ondervinden! Met geen duizend woorden is te zeggen wat ze voor mij is geweest, daarom zeg ik het met één woord: alles!

Ik dank u ook, Mr de Voorzitter, Mr de erevoorzitter, mijn goede vriend Prof. Dr P. de Keyzer en al de leden van het Bestuur, die zich zó voor dit huldebetoon hebben beijverd, om de wijze waarop ze dit hebben opgevat, de vorm die zij er hebben willen aan geven: het publiceren van mijn folkloristische en heemkundige bibliografie, maar vooral van de keur uit mijn gedichten. Geen groter plezier kondt ge me doen, dat beken ik openhartig. Het weelderig presentexemplaar, dat ge mij daarvan aanbiedt, zal tot mijn meest gewaardeerde schatten behoren. Ik dank en feliciteer tevens de illustrator van het keurig huldeschrift, de Heer Julien Boes.

Geachte Prof. Dr Foncke, ik ben ten zeerste blijde verrast geweest U op deze huldezitting als woordvoerder van de Nationale Commissie voor Folklore te hebben mogen aanhoren. Ik dank niet alleen U persoonlijk voor uwe zo waarderingvolle woorden, maar bid U tevens mijn gevoelens van dankbaarheid te willen overmaken aan de Nationale Commissie, zowel als bij de Hooggeleerde Heren der Kon. Vl. Akademie, die u hier tevens vertegenwoordigt. Ik apprecieer ten zeerste de eer mij door beide Hoge instanties aangedaan.

Niet minder gaat mijn dank naar de heren vertegenwoordigers van de Bestendige Afvaardiging en van het stadsbestuur voor de eer die ze mij aandoen door zich bij deze hulde aan te sluiten.

Ik beken dat ik zeer getroffen ben geweest door de woorden, die de Heer O. Van Hauwaert als vriend en oud-collega mij heeft toegestuurd. Ik dank hem daar zeer hartelijk voor, en wel speciaal omdat hij de zaak van de straatnamen heeft aangeraakt. Ik draag van de zittingen van die speciale commissie nog een zeer levendige herinnering mee. Ik heb mij destijds aan die uitzuivering en de heraanpassing van onze straatnamen inderdaad met volle overgave gewijd en dan was het wezenlijk, ik mag het zeggen, uitsluitend uit liefde tot onze stad en haar geschiedkundige gaafheid. Ik maak van deze gelegenheid gebruik om hem ook te danken voor de begrijpende steun, die ik steeds van hem in die aangelegenheid mocht ondervinden.

Ik dank ook Prof. Dr De Keyser voor de gebrachte boodschap vanwege de Vereniging van Letterkundigen uit Oostvlaanderen en waardeer ten zeerste hun aangemelde geste.

En laat mij hier ook toe de vertegenwoordiging van het Kon. Verbond der Gentse Gebuurtedekenijen, waarmede ik sinds een tiental jaren oprecht hartelijk heb samengewerkt, voor hun aanwezigheid te bedanken. Mijnheer de opperdeken, Mevrouw de opperdekenin, Mijnheer de opperbaljuw, uw organisatie heeft mij rechtstreeks in contact gebracht met de levende volksgebruiken van onze stadsbevolking. Ook daar heb ik veel geleerd.

En last, maar zeker niet least, dank ik de vele vrienden uit de folklore en ook uit andere disciplines, die hier heden deze plechtigheid hebben willen bijwonen.

De traditie wil, en wij folkloristen zijn ex professo gehouden die altijd en overal te eerbiedigen, dat bij dergelijke aangelegenheden de jubilaris ook even een blik werpe op wat hij achter de rug heeft. Aan folklore doen, poëzie bedrijven, ja, hoe kom je daaraan? Hoe ben ik daaraan gekomen?

Wel indien het weinige dat ik heb kunnen verwezenlijken tot stand kwam, dat is dan voor een groot deel te danken aan de familiale atmosfeer, waarin ik werd grootgebracht, aan wat ik in huiskring en wijdere familiekring heb gezien, gehoord en genoten. Aan vader en moeder en familie wil ik hier de verschuldigde dank brengen.

Si parva licet componere magnis, als men het kleine met het grote mag wagen te vergelijken, dan zou ik juist zoals Goethe kunnen zeggen: « Vom Vater hab' ich die Statùr, vom Mütterchen die Lust zù fabülieren ».

Mijn vader, die stamde uit een Lokerse blekersfamilie, was notaris te Moerbeke-Waas, en om zijn wijsheid, vakkennis en eerlijkheid door elken-deen geëerbiedigd. Hij was vriend en klasgenoot van Amaat Joos in het Klein Seminarie te Sint-Niklaas. Tussen hen beide ging het om de eerste plaats; Amaat Joos haalde het. Van jongsaf mochten we met vader meegaan bij de boeren, en kuieren door de zo onderscheiden landschappen van mijn geboortedorp met zijn open veie polders en zijn kreken, zijn zandige strook met zijn noestbebouwde akkers en toen nog uitgestrekte sparrebossen en dan eindelijk beneden de Moervaart de zuidelijke drassige meersen en de typische wisselplantages. Daar ontloek mijn liefde tot de natuur; die natuur, die ik later in de stad altijd ben blijven missen.

Met de boerenjongens ging ik verder op school en kaapte er zelfs een eerste prijs in landbouw weg, tot grote hilariteit der aanwezigen op de prijs-

uitreiking. Op een mij gereserveerd perceel in de tuin, kweekte ik maïs en beten, naast bepaalde, mij interessant lijkende onkruiden, dit tot grote verbazing van de hovenier. Ook o.m. geneeskundige kruiden als kaaskenskruid en sinxum. En op een dakpan had ik voor «donderblaren» gezorgd, gelijk ik dat bij de boeren had gezien. Op enkele stappen der ouderlijke woning draaiden twee standaardmolens geweldig hun zoemende wieken, en, als de wind goed zat, hoorden we het rinkend geklop van de smid op zijn aanbeeld.

Het interesseerde me geweldig als te Nieuwjaartijde de man met de rommelpot verscheen of als de zeerloper van deur tot deur met zijn bellen-gerinkel rondliep, als met Sint-Pietersavond er onder de rozenhoed werd gedanst of als de kinderen uit de buurt op Meiavond met de bontgepinte «Mei» rond kwamen zingen.

Dit landelijk milieu heeft bij mij van jongsaf aan de belangstelling geweikt voor het volksleven. De heemliefde had me dan ook vroeg te pakken en ik ben zó gelukkig ze nooit verloren te hebben.

«Vom Mütterchen die Lüst zù fabülieren». «Mijn moeder was een heilige vrouw.» Dat mag ik, tot mijn vreugde, de dichter nazeggen. Zij bracht van huize uit de belangstelling voor kunst en ook voor bloemen mede. Men heet het daar zoëven over m'n kennis van de volksdevotie gehad. Is het wonder als men een grootmoeder heeft gehad die meer dan veertig litanieën van buiten kende, zowel als al de dagen van de feesten van de heiligen?

Mijn grootvader en de grootooms van grootmoederszijde waren kunstenaars: schilders, beeldhouwers. Zij interesseerden zich ook voor de beweging van «Rond den Heerd», op welk tijdschrift ze geabonneerd waren en waarvan de voornaamste protagonisten tot de bekenden des huizes behoorden. Daar hoorde ik spreken van Flamen, van Mervillie, Duclos, Verriest en Gezelle. Dat heeft op mij dan ook een grote invloed uitgeoefend. Vooral aan mijn oom de kunstschilder uit Gent, ben ik dank verschuldigd, niet alleen voor de liefde tot de kunst en de kennis ervan die hij me bijbracht, maar ook omdat hij mij het monumentale Gent leerde kennen en de liefde ervoor bij mij aanwakkerde; door hem werd ik zeer vroeg een «aangeboren» Gentenaar.

Hij was het ook die mij van in mijn kinderjaren met al die specifieke Gentse geplogenheden als de verlichting met lantjes in de hovingen van de Casino of op de Kouter, het bezoek aan de Dierentuin, stoeten, optochten en processies of de koersen op het Sint-Denijsplein met enthousiasme in aanraking bracht. Het levende Gent is zodoende mij nooit vreemd geweest.

En tussen haakjes: te Gent deed ik ook mijn eerste stap naar school, en wel volgens het familiealbum op 8 nov. 1897.

Zo weet u, Dames en Heren, waar ik mijn belangstelling voor de folklore van stad en van dorp ben gaan halen!

Poëzie heb ik, toen ik school liep op het dorp, eerst leren kennen, als ik op een vrije namiddag in een grote boekenkast op zolder, een bundel verzen van Hilda Ram «Een Klaverken uit 's Levens akker» ontdekte. Een uitgave van het Davidsfonds, waarbij mijn vader sedert zijn ontstaan aangesloten was. Het was de eerste dichtbundel die ik in handen kreeg en ik herinner mij zeer goed hoe van meetaf aan het deinen van het ritme mij een openbaring was en mij te pakken had.

Onder mijn professoren in het college te Turnhout ben ik, wat mijn literaire vorming betreft, veel dank verschuldigd eerst aan de dichter Pater Emiel Fleerackers, mijn professor in de «vierde», die toen juist zijn «Reinaert de Vos in de Kempen» zou uitgeven. Ook andere van zijn

gedichten, waarvan we er hem tijdens de «concours» zagen maken, kreeg ik in handen. Dat was het voorbeeld, dat ik eens zou willen nadoen! En dan aan Pater Dr. P. De Jaegher, m'n professor in de Poëzie; die zou het vuur aan de lont steken. Hij, de Kortrijkzaan, had nog Gezelle gekend, brevierend langs de Leie! Gezelle, Rodenbach, Verriest, Omer De Laey, René De Clercq — dat waren de dichters waar ik het meest van hield; bij de Noord-Nederlandse tachtigers boeiden me vooral Frederik van Eden en de Gorter van Mei; — ook Adama van Scheltama. En toen, na een paar probeersels, schreef ik, onder de paasvacantie 1911, om volledig te zijn op 12 april, mijn eerste gedicht « Aan mijn zusje », waarvan zoëven sprake was. Het ijs was gebroken en ik had de indruk dat het zou gaan.

Wel, Dames en Heren, zó is dat allemaal begonnen, eenvoudig en als van zelf ... en al heeft de eerste wereldoorlog, die kort daarop is losgebroken, veel kapot gemaakt en door mekaar gegooid, toch zijn wij van lieverlede herbegonnen en hebben tot nu toe voortgedaan.

Poëtische arbeid, heemkundige en folkloristische belangstelling! Och, ik zie dat slechts als een paar facetten of uiterlijke vormen van die ééne grote plicht tot cultuurverspreiding en volksverheffing die elke intellectueel, elke vlaamse intellectueel vooral, naar de mogelijkheid van plaats en tijd, te vervullen heeft. De vaderlandsliefde begint bij het onmiddellijk bereikbare, bij het huis en het heem, het weze dorp of stad. Die heemliefde, zelfs heemcultus, heb ik in mijn gedichten steeds getracht te bevorderen. Heimatliederen zijn, mijns inziens, zo belangrijk om dat bewuste gevoel op peil te houden.

Maar evenzeer wordt dat doel bereikt door systematisch de aandacht te vestigen op de stoffelijke zaken, waarin het dagelijks leven van onze mensen zich, vroeger of nu, afspeelde. Het beste middel daartoe is een Museum voor Folklore, waar die somtijds schijnbaar zo waardelooze gebruiksvoorwerpen worden bijeengebracht, gerangschikt, bewaard en bestudeerd.

Och, zo'n instelling is niet enkel een uitlaat voor de verzamelwoede, waarmede de ene of andere onder ons mocht behept zijn, en waarvoor hij zo dikwijls door wereldwijze, nuchtere personen op lach en spot wordt onthaald. Mevrouwen, Mijne Heren, wie er lust toe voelt, moge ons meewarend toevoegen : Ridders van den ouden brol; het weze vandaag me toegelaten het nog eens luid te zeggen : « Gezegend zijn deze bezetenen! », want zonder hen gingen alle cultuurwaarden verloren en alle cultuurgeschiedenis werd onmogelijk. Wij staan in ons land, voor wat betreft de belangstelling voor de materiële folklore, nog zoveel bij de nabuurlanden ten achter. Daarom is het met tevredenheid en genoegten dat ik terugblik op het weinige dat ik als voorzitter van de Commissie van het Museum voor Folklore heb kunnen doen, voor het instandhouden en aldoor het verrijken ervan. Ik beschouw de uren, die ik daaraan heb besteed, als niet verloren. Integendeel!

Dames en Heren, ik eindig. Ik dank u nogmaals allen voor dit blijk van sympathie en genegenheid. U hebt mij onvergetelijke ogenblikken bezorgd. Voor de rest zullen we maar denken dat toch nog, ondanks alles, ieder jaar zijn nieuwe lente brengt en zijn nieuw geluid en dus voort arbeiden ten bate van ons geliefd Vlaamse Volk. »

Hierop eindigde deze welgeslaagde viering van onze zestigjarige ondervoorzitter, aan wie we nogmaals « ad multos annos » wensen.

De Redactie

Het Oordeel van een 16^e-eeuwse Duitser over de Sint-Lievensprocessie van Gent

De bekende duitse humanist, arts en wijsgeer Agrippa von Nettesheim — in werkelijkheid heette hij Heinrich Cornelis, werd te Keulen geboren op 14 september 1486 en overleed te Grenoble, in Frankrijk, op 18 februari 1535 — leidde een avontuurlijk en losbandig bestaan, dat hem ook naar Engeland en Italië en onze Nederlanden voerde. Hij doceerde aan universiteiten, predikte in het openbaar een verwarde godgeleerdheid, gaf lessen in de alchimie en vertoefde aan het hof van onderscheiden vorsten. Het « Belijdenisboek », zijn voornaamste werk, werd op onze nederlandse bodem van de persen gehaald ten jare 1530, voorzien van een keizerlijk drukprivilegie. Een tijdlang fungeerde hij immers als keizerlijk historiograaf, doch haalde zich daarna de toorn zowel van Karel V als van landvoogdes Margareta van Oostenrijk op de hals.

In het bedoelde boek had Agrippa zijn veder venijnig gescherpt in ongenadige critiek op alle standen en beroepen en een levensleer uiteengezet, waartegen de universiteiten van Parijs en Leuven aldra verwoed te keer gingen. Zij vielen hem tevens aan om zijn eigenwillige opvattingen in zake de bijbelverklaring en de verering van heiligenbeelden, ook om zijn stellingname tegenover Martin Luther, die hij een onoverwonnen ketter noemde en wellicht nog het meest om zijn houding tegenover monniken en geestelijken. Hij mocht zich gelukkig achten de bescherming te genieten van de kardinalen Campeggio en Lamarck; anders hadde hij zo goed als zeker de brandstapel moeten bestijgen.

Wanneer Agrippa von Nettesheim melding kreeg van het verdoemende oordeel van de Leuvense godgeleerden, greep hij te Mechelen, ten huize van Campeggio, van nieuws naar de pen en stelde een verdedigingsgeschrift op, dat ten jare 1533 werd uitgegeven en zo mogelijk nog meer opzien baarde dan zijn « Belijdenisboek ». Hij spande zich in om, buitengewoon geleerd doende en met verbluffende spitsvondigheid, te bewijzen hoe zuiver hij in de leer was, alsmede om de verwaande en domme kwaadaardigheid van de leuvense magisters aan de kaak te stellen.

Ook dit apologetisch geschrift bracht hij in de latijnse taal tot stand — wat als voor de hand liggend mocht worden beschouwd voor zijn tijd en in zijn milieu. Het is in het Duits overgezet door F. Mauthner in diens « Agrippa von Nettesheim. Die Eitelkeit

und Unsicherheit der Wissenschaften und die Verteidigungsschrift » (München, 1912-13; 2 delen : boekdeel 5 en 8 van de « Bibliothek der Philosophen ») (1).

Onder meer pakte Agrippa hardhandig sommige in de katholieke kerk heersende ceremoniën aan, althans « dat soort van ceremoniën, die ter verheerlijking van de staat, ter verhoging van de vleeslijke en uiterlijke, godsdienstige praal, door mensen in menselijke geest ter ere van de mensen zijn uitgevonden. Kunnen zij bogen op een zekere heiligheid, zo is het toch een wereldlijke, die ligt in uiterlijke, zichtbare dingen ». Zij zijn — volgens zijn bewering — uit de gebruiken van de heidenen in onze godsdienst overgegaan; hij verkettert ze niet alleen als overbodig, doch ook als van bijgelovige aard en als ongerijmd. Met klem drukt hij er in 't bijzonder op : « Bis auf den heutigen Tag haben sich solche, manchmal ungewöhnlich dumme und scheussliche Bräuche erhalten, wie wir sie dieses Jahr in Gent gesehen haben bei jener tollen Prozession zu Ehren des heiligen Levinus, ihres Patrons, die voll von Schändlichkeiten ist, aber mit Frömmigkeit gar nichts zu tun hat » (Tot op de dag van vandaag zijn zulke menigmaal ongemeen domme en afschuwelijke gebruiken blijven bestaan, gelijk wij ze dit jaar in Gent gezien hebben bij gene onzinnige processie ter ere van de heilige Levinus, hun patroon, die van schandelikheden vol is doch met vroomheid niets heeft te maken) (2).

Hier leven wij dan een zinspeling te meer op de reeds dikwels gewraakte losbandigheden, waartoe de beroemde bedevaartprocessie van Gent naar Sint-Lievens-Houtem en terug vroegertijds bij herhaling aanleiding gaf, alle bemoeiingen van de overheden ten spijt. De best bekende opstoot, waaraan haar bedevaarders zich schuldig maakten, geschiedde ongetwijfeld ten jare 1467, wanneer het uitliep op de vernieling van het stedelijk kaliotenhuisje bij de Koornmarkt en een dagenlang oproer in de gemeente (3). Er volgden er nog andere, totdat uiteindelijk keizer Karel op 30 april 1540 een besluit tot afschaffing van de Sint-Lievensprocessie uitvaardigde(4).

Uit de vermelding bij Agrippa von Nettesheim is dan af te leiden dat hij persoonlijk de optocht van de teruggekeerde bedevaartgangers te Gent heeft bijgewoond in 1532, of wellicht in 1531. Het schouwspel dat zich alsdan voor zijn bliken ontvouwde, deed hem de plechtigheid alweer rangschikken onder « zulke gekheden » als er gebeurden « met de stilzwijgende toelating van de bisschoppen en priesters, die onder de dekmantel van de vroomheid de eer van de heiligen door zulke afgrijselijke vieringen laten besmeuren »(2).

Mocht deze verwijzing — hoe bondig ook — van een duitse humanistische geleerde niet even uit dit 16e eeuwse geschrift worden gelicht? Men houde ons ook de inleiding erbij ten goede!

Robert FONCKE

Aantekeningen :

- (1) Dr MARIANNE BEYER-FRÖHLICH : Aus dem Zeitalter der Reformation und der Gegenreformation. — Herausgegeben von . . . Leipzig, 1932 (Deutsche Literatur. — Reihe : Deutsche Selbstzeugnisse; Band 5), blz. 150 vlgg.
- (2) Dr MARIANNE BEYER-FRÖHLICH : op. cit., blz. 158.
- (3) ROBERT FONCKE : « Kaliote af ». Kommentaar bij een laat-midde-nederlands kwatrijn, in « Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde », jaar 1951, blz. 95-112.
- (4) ROBERT FONCKE : t.a.pl., blz. 104.

In Memoriam

Maurits van Coppenolle.

(1910-1955)

Op 4 juli jl. overleed te Brugge op vijf en veertigjarige leeftijd de heer Maurits van Coppenolle, ambtenaar bij het Provinciebestuur van West-Vlaanderen, secretaris van de Bond der Westvlaamse Folkloristen, secretaris van de Bond voor Heemkunde en redactielid van « Volkskunde ». Hij was geboren te Sint-Andries (Brugge) op 22 juli 1910.

Deze bekende folklorist en heemkundige schreef zeer verdienstelijke werken, alsook talrijke bijdragen, meest gewijd aan de volksdevotie, in verschillende weekbladen en tijdschriften, o.a. in « Toerisme », « Biekorf », « Ons Heem », « De Gazet van Mechelen », « De Zondagsvriend » (Antwerpen) en in de volkskundige almanak « 't Beertje ».

Onder zijn afzonderlijk uitgegeven werken vermelden wij : « Langs Brugsche Reitjes » (Brugge, 1939); « Westvlaamsche Bedevaartvaantjes » (Brugge, 1940), waarin 72 bedevaartvaantjes beschreven worden, een merklijke aanvulling voor West-Vlaanderen van het werk van Em. van Heurck : « Les drapelets de pèlerinage en Belgique et dans les pays voisins »; « Sint Elooi in het Volksleven » (Antwerpen, 1944); « Onze Lieve Vrouw van het Boompje te Sint-Andries-bij-Brugge » (Antwerpen, 1945); « E.H. Paul Allossery » (Tielt, 1946), dat handelt over de eerste conservator van het Gezelle-museum te Brugge (1878-1943), met een bloemlezing uit zijn werken; « Uitvaartgebruiken in West-Vlaanderen », overdruk uit « Volkskunde », 52^e jg. (1951), blz. 97-134, geïllustreerd, waarin hij de uitkomsten mededeelt van een uitgebreid enkwest over dit onderwerp in West-Vlaanderen. Met hem is een begaafde folklorist, een stoere, maar bescheiden navorser heengegaan, die werken van blijvende waarde heeft geschreven.

Wij betuigen Mevrouw M. van Coppenolle en haar zes kinderen, alsook aan **onze** zustervereniging : de Bond der Westvlaamse Folkloristen, onze **innigste** deelneming in het zwaar verlies dat hen treft.

F. V. Es

Boekbespreking

KITS NIEUWENKAMP (Dr H. W. M. J.). — **Het Raadsel der Huismerken.**
Met een inleidend woord door Dr P. J. Meertens. Amsterdam, A. J. G.
Strengolt, 1955, 40 blz. Geïllustreerd.

De ondertitel van dit werkje luidt: « Proeve van verklaring van huismerken, meestertekens, grafmerken, analphabetentekens, koopmansmerken, notaristekens, poortersmerken en vissersmerken ». Een omvangrijk onderwerp voorwaar, dat natuurlijk in deze brochure niet kon uitgeput worden en waarover dus het laatste woord nog niet gezegd is. Het doel van S. was dan ook meer de aandacht te vestigen op dit nog weinig behandeld folkloristisch-heraldisch onderwerp, dat ook een zeker cultuur-historisch en oudheidkundig belang heeft.

Dat sommige van schrijvers beweringen vatbaar zijn voor weerlegging kan slechts prikkelend zijn voor verder onderzoek en ons zo nader brengen tot de ontraadseling van al deze mysterieuze en symbolische tekens, die ons door traditie overgemaakt werden.

De door S. opgegeven literatuur in voetnoten en in de lijst op blz. 29-30, waarin wij voor Vlaanderen het schattig werkje van Dr E. Verstraete: « Huismerken en sibbentekens in Vlaanderen » (1943), alsook de interessante bijdrage van Pater Janssens C. ss. R.: « Handmerken uit de XVIIe eeuw », verschenen in « Volkskunde » (1951) vermeld vinden, getuigt van zijn grote belezenheid. Een pluimpje ook aan de firma A. J. G. Strengolt voor de verzorgde uitgave.

F. V. Es.

Maurice TOCK et Pierre SCHROEDER. **Les Processions et les Pèlerinages. Manifestations de notre Folklore.** — Aarlen, Editions du Sorbier, 1955; 215 blz.

Na enkele algemeenheden over de processieën (bl. 13-28), worden de voornaamste in ogenschouw genomen naargelang ze in de loop van het jaar voorkomen (bl. 29-73). Op dezelfde wijze worden de bedevaarten behandeld en hier hebben de schrijvers (bl. 92-186) de gegevens bijeengebracht nopens de verschillende localiteiten, zowel in Vlaanderen als in Wallonië, waar een bepaalde heilige met een bedevaart bedacht wordt. Dit is dan ook wel het beste gedeelte van het werk, omdat wij er een aantal details aantreffen, die het uiterlijke van de geplogenheden in relief stellen en op sommige uitingen van de volkse heiligenverering wijzen.

Wij hebben de indruk dat de schrijvers geen aanspraak hebben willen maken op oorspronkelijk of wetenschappelijk werk. Het is vooral tot de toeristen, « curieux par nature, toujours à la recherche du nouveau et de l'inconnu », dat ze zich richten. In zover ze beoogden een handleiding voor de toerist te bezorgen, zijne ze dan ook in hun opzet geslaagd. Buitenstaanders en vreemdelingen vernemen o.m. enkele gepaste gegevens over de processieën.

Waar de schrijvers enkele woorden reppen over de paardenomwegingen, hadden we graag een onderscheid zien maken tussen begeleide ommegangen en deze waaraan alleen ruiters deelnemen. Wij kunnen ook met de door hen overgenomen verklaring niet instemmen, volgens dewelke de paardenomweging van Eine zijn oorsprong zou vinden in het terugkeren van de plaatselijke heer uit de 4e kruisvaart. De processie naar de H. Bloedkapel te Akkergerm, vermeld voor 1356, heeft, naar onze mening, niets te zien met het opkomend gebruik van de H. Sacramentsprocessie (bl. 16). De bewering dat « les diversés sociétés introduisirent dans le défilé des « géants symbolisant les patrons de leur gilde » kan niet verantwoord worden.

Het werk is verlucht met 19 buitentekstplaten; sommige hiervan zijn heel goed uitgekozen, doch een zwarte afdruk zou zonder twijfel meer voldoening geven dan de éénvormige blauwe kleur. Een tabel der vermelde localiteiten en heiligen komt gepast het werk afsluiten.

J. PIETERS.